

IT IS A PRAISE POEM ABOUT WHICH

KÂF-ZÂDE FÂİZÎ WROTE

MAHMUT HUDÂYÎ

Kâf-Zâde Fâizî'nin Aziz Mahmûd Hudâyî

Hakkında Yazdığı Bir Medhiye

İlyas KAYAOKAY¹

Abstract

In Divan literature, poems which are praised for living or lifeless are called praise. It usually comes as a part of the casters. However, there are separate episodes of psalms in verse forms. In this study; Hüdâyî, who lived in the 17th century and composed of the disciples who wrote in the book Leyla and Majnun, who had left half of the Kaf-zâde Faizi (d.1622), who had written in the foreground in his literary histories.

Hüdâyî (d.1628) is a religion which is the founder of the Celvic sect and at the same time gained the respect and prestige of everyone in the age and time when he lived with scholarship, poetry and Sufi identity. In his influence, Kaf-zâde Faizi also adopted this view towards the end of his life. Perhaps because of this, Hüdâyî praised Leyla and Majnun in her work, which she did not make any bet on her divan. This poem, which has caused the contradiction of some of the information about the life of Faizi, has been put forward in the classifications of how Fa'izi has pointed out to which aspects of Hüdâyî, and how much he is attached to realistic elements which are praised. This praise poem, written with a sincere style, was noteworthy for Hüdâyî's influence, and at the end of his work, the poem was tried to be presented as a whole.

Key words: Praise Poem, Mesnevi, Leyla and Majnun, Kâf-zâde Fâizî, Mahmut Hudâyî.

Özet

Medhiye, divan edebiyatında canlı yahut cansız bir varlığın övüldüğü manzumelere verilen genel addır. Genellikle kasidelerin bir bölümü olarak karşımıza çıksa da diğer nazım türlerinde de müstakil olarak medhiye bölümleri yer almaktadır. Bu çalışmada; 17. asırda yaşayan, yazdığı tezkire ile edebiyat tarihlerinde ön plana çıkmış Kâf-zâde Fâizî'nin, vefat ettiği için (ö.1622) yarım kalan Leyla ile Mecnun mesnevisinde yer alan 61 beyitlik Aziz Mahmud Hüdâyî medhiyesi inceleme konusu olmuştur.

Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1628), âlimliği, şairliği, mutasavvıf kimliği ile yaşadığı çağda ve sonraki dönemlerde herkesin beğenisini ve saygınlığını kazanmış aynı zamanda Celvetilik tarikatının kurucusu olan bir din büyüğüdür. Etkisinde kalan Kâf-zâde Fâizî de ömrünün sonlarına doğru bu tarikata girmiştir. Belki de bundan ötürü olsa gerek divanında hiç bahis konusu yapmadığı Hüdâyî'yi Leyla ile Mecnun mesnevisinde övmüştür.

Fâizî'nin ölümü hakkındaki bazı bilgilerin de kısmen çelişmesine müsebbip olan medhiyede, Fâizî'nin, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin hangi yönlerine dikkat çekip övdüğü, övgüsünde bulunurken realist unsurlara ne kadar bağlı kaldığı tasniflerle ortaya konulmuştur. Samimi bir üslupla yazılan bu medhiyenin, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin tesirini göstermesi adına dikkate değer bulunmuş ve çalışmanın sonunda manzumenin tamamı verilerek tanıtılmaya çalışılmıştır.

¹ Araştırmacı, kayaokay_2323@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Medhiye, mesnevi, Leyla ile Mecnun, Kâf-zâde Fâizî, Aziz Mahmud Hüdâyî.

Giriş

Medhiye, lügatte; “birisinin iyiliğini, iyi vasıflarını söylemek, övmek” anlamına gelen medh kökünden türemiştir. Divan edebiyatında genellikle kaside nazım formu içinde bulunan bir bölüm olarak geçmektedir. Bazen medhiye, kasidenin yerine de kullanılmıştır. “Ancak kaside bir nazım şekli, medhiye ise bir tür olduğu gibi medhiyelerde ayrıca nesib, maksûd, tegazzül, fahriye, dua gibi bölümlerin yerine daha çok övgü yer almıştır.” (Aydemir, 2004: 410) Halk edebiyatındaki medhiyeler ise daha çok “güzelleme” olarak geçmektedir. Divan edebiyatında ekseriyetle devlet büyükleri için yazılan medhiyeler bir geçim kapısı kisvesine büründüğü için halk edebiyatındaki güzellemelere nazaran daha mübalağalı bir yapı arz etmektedir. Medhiyelerin bir noktada bir geçim kapısı olarak görüldüğü doğrudur. Ancak medhiyeler sadece caize elde edebilmek yolunda devlet ricali için kaleme alınmış manzumeler değildir. Bir şehir, hayvan, kıymetli bir eşya, hakkında da yazılmış medhiyeler vardır. Divan edebiyatındaki medhiyelerin belki de en samimi olanları; din büyükleri hakkında yazılanlardır. Medhiyeler çoğunlukla kasidelerde görülmekle birlikte diğer nazım şekillerinde de görülebilir. Mesnevilerde de müstakil olarak din veya devlet büyüklerini övmek adına medhiye bölümleri bulunmaktadır. Medhiyelerde mübalağa sanatı ile samimiyet arasında bir ters korelasyon bulunmaktadır. Mübalağa ne kadar az olursa samimiyet o derece artar. Mübalağa ne kadar fazla olursa samimiyet o derece azalır. Övülmek, beğenilmek insan fitratının bir özelliği olduğu için memduh tarafından memnuniyetle karşılandığından, şiirin samimiyetinin pek de bir değeri olmamıştır.

Çalışmamızda ele alıp tanıtacağımız medhiye, Kâf-zâde Fâizî'nin Leyla ile Mecnun mesnevinin bölümlerinden birini teşkil etmektedir. Bu manzume; gerek yaşadığı asırda gerek sonraki asırlarda tasavvuf tarihi ve edebiyatına büyük tesiri olan, önemli bir din büyüğü olarak kabul edilen Aziz Mahmud Hüdâyî hakkındadır. Yukarıda bahsi edildiği üzere bir din büyüğünün ölümünden sonra yazıldığı için mübalağadan uzak, oldukça samimi bir manzumedir. Bu nedenle çalışmamızda 61 beyitten müteşekkil bu medhiye üzerinde durulacak ve tanıtılmaya çalışılacaktır.

Medhiyeye Konu Olan Aziz Mahmud Hüdâyî Kimdir?

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin asıl adı Mahmud olup 1541 (ya da 1543) senesinde Ankara'ya bağlı Koçhisahar'da tevellüt etmiştir. Şeyhi Hz. Üftade, kendisine “Hak yolunda” anlamına gelen “Hüdâyî” mahlasını vermiştir. “Aziz” lakabı ise halk tarafından çok sevilip sayıldığı için kendisine uygun görülmüştür.

Küçük yaşta İstanbul'a gelen Mahmud, Ayasofya medresesinde Nâzır-zâde Ramazan Efendi'nin talebesi olmuştur. Aklî ve naklî ilimleri okuyan Mahmud, hocasının Mısır'a kadı olarak atanmasından sonra onunla beraber Mısır'a gitmiştir. Bu yıllarda otuzlu yaşlarında olan Mahmud, Halvetiye tarikatına mensup Kerimüddin el-Halvetî'den “usûl-i esmâ” terbiyesi almıştır. Bir müddet Bursa'da müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra hayatının seyrini değiştiren şeyhi Hz. Üftade ile 1576 senesinde tanışmıştır. Bu intisab hakkında çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. 3 senede şeyhinin yanında seyr ü sulûkunu tamamlayan Mahmud, irşad için Sivrihisar'a gönderilir. Şeyhinin vefatından sonra bir süre balkanlarda bulunduktan sonra İstanbul'a döner. 1589'da kendisiyle özdeşleşen Üsküdar semtine yerleşir. Ayşe Sultan ile izdivaç

eden Hüdâyi'nin erkek evlatları vefat etmiş nesli kızları üzerinden devam etmiştir. 1628 yılında vefat eden Hüdâyi'nin türbesi bugün Üsküdar semtindedir.

Hüdâyi'nin, orta boylu, seyrek sakallı, tatlı dilli bir zat olduğu kaynaklarda ifade edilir. Pek çok padişah ile ünsiyeti bulunan Hüdâyi, birçok insana yol göstermiş, yardımcı olmuştur. Halk, bugün bu türbeye yoğun ilgi göstermektedir. Hüdâyi, Halvetiyye tarikatının bir alt sınıfına dâhil olan Bayramiyye tarikatının devamı niteliğindeki Celvetilik tarikatının kurucusu olarak kabul edilir.

Arapça Eserleri: 1.Vâkiât, 2.Nefâisü'l-mecâlis, 3.Câmi'u'l-fezâ'il ve kâmi'u'r-rezâ'il, 4.Miftâhu's-salât ve mirkâtü'n-necât, 5.Hülâsatü'l-ahbâr fi ahvâli'n-nebiyyi'l-muhtâr, 6.Habbetü'l-mahabbe, 7.Keşfü'l-kınâ' 'an vecihi's-semâ', 8.Hayâtü'l-ervâh ve necâtü'l-eşbâh, 9.El-Fethü'l-Îlâhî, 10.El-Mecâlisü'l-va'ziyye, 11.Fethü'l-bâb ve ref'u'l-hicâb, 12.Mecmûa-i Hutâb, 13.Merâtibu's-sülûk, 14.Hâşiye Kuhistânî fi şerh-i fikh-ı Keydânî, 15.Tecelliyât.

Türkçe Eserleri: 1. Divân, 2.Necâtü'l-garîk fi'l-cem'i ve't-tefrik, 3.Tarikat-nâme, 4.Mektubât, 5.Nesâih ve Mevâiz, 6.Mi'râciye. (Erdoğan: 2004, Tatçı ve Yıldız: 2005, Tavuççu: 2004, Tezeren: 1997, Yılmaz: 1991, Yılmaz: 1999)

Aziz Mahmud, yöneten ve yönetilen kesim tarafından çok sevilmiş bir tasavvuf ehlidir. Vefatından sonra yazılan tarih kıt'aları bir divançe oluşturabilecek kadar fazladır. Ebediyete intikalinden sonra türbesi, her devirde insanların "ziyaret" yeri olarak değerlendirildiği kutsal bir mekâna dönüşmüştür. Hakkında pek çok folklorik anlatı teşekkül etmiştir. Divan edebiyatında da Hüdâyi, pek çok defa anılmış ve hakkında övgü dolu sözler sarf edilmiştir. Şekûri (ö.1766) Hacı Bayram Veli'yi anlattığı manzumesinde Aziz Mahmud ile şeyhi Üftade'yi birlikte anar:

Yer suy şeyh-i Hızır halife oldu
Üftade hazreti andan el aldı
Hüdâyi Üftade'den me'zûn oldu
Hacı Bayram Velî derler pîrime (Gültekin, 2009: 258)

Nuri Osman (1758-1815), Aziz Mahmud'u divanında iki yerde anar, bir de onun bir şiirine tahmis yazar. Bir beytinde "Celvetde Hüdâyi eder imâ-yı tecelli" (K.17/39) şeklinde andığı Hüdâyi'den diğer beytinde ondan Celvetiye tarikatının "pîşvâsı" (imam, reis, baş) şeklinde söz ederek, tarikatın kurucusu olduğuna dikkat çeker:

Tarîk-i Celvetiyye pîşvâsıdır **Hüdâyi** lîk
Kamu üftâdegâna muktedâdır Hazret-i Hâşim (K.20/8)

Ali Senâyî (ö.1785) Divanı'nda Aziz Mahmud'un yaptırdığı cami için yazılmış, beşer beyitten müteşekkil iki tarih kıt'ası bulunmaktadır:

1. Hazret-i Mahmûd Efendi ol 'azîz Yapup uşbu mescidi kıldı nazîf	1. Zehi Mahmûd Efendi şeyh-i kâmil Olupdur muktedâ-yı ehl-i 'îrfân
5.Pür-safâ olup didi târihini Kible-i erbâb-ı din bâb-ı şerif (1002/1594)	5. Tamâm oldukda hatif didi târih Makâm-ı hâdd-ı Mahmûd beyt-i Rahman (1003/1595)

Molla Murad (1788-1848) Divanı'nda Aziz Mahmud Hüdâyî için yazılmış 16 beyitten oluşan "Hüdâyîdir" redifli bir kaside bulunmaktadır. Kasidede, ilk beyitten son beyte kadar Hüdâyî'nin methi yapılmıştır. Buna göre; Hüdâyî, Celvetî tarikatının meşhur ve şerefli olan lideridir. Hakikat burcunun parlayan güneşidir. Gerçek adı Aziz Mahmud'tur, ancak Hüdâyî namı ile bilinmektedir. Bu yolda eşi benzeri olmayan Şeyh Ebû Ferdânî de bu tarikattandır. O Ali'nin neslinden olan bir kâmil insandır. Dengi bu dünyada olmayan Allah'tan gelen bir pirdir. Allah'ın yoluna girip, tasavvufa meyletmesi şeyhi Hz. Üftade sayesinde olmuştur. Hüdâyî, bu gizli yolun gizli sultanıdır. Onun kalbi, Ebu Hanife'nin müstesna olan ilimleriyle dolmuştur. Gizli olan Allah ilminin pınarı onda mevcuttur. Herkes onun büyük bir şey olduğunu bildiği için kapısına hücum ederdir. Onun kapısı, padişahların ziyaret ettiği bir yerdir. Kendisi bizzat hutbe okur imamlık yapardı. O nurlu insan, halka vaazda bulunurdu. Son vaaza geldiği zaman kürsünün yanına oturup Allah'ı zikretmeye başlardı. Müridleri Allah'ın zikri ile her kendinden geçtiğinde onun zikir meclisine Allah'ın feyzi yağardı. Hz. Hızır, bir gün o zikir ederken nur gibi kapıdan girmiştir. O ayakta durmak isteyince Hüdâyî onu oturtmuştur. Onların hafif bir şekilde diz üstünde oturması bir sırdır. O irfan sahibi şeyhin eserlerini, ilim yolunda ilerleyenler yazıp okurlar. Hüdâyî'nin düşünceleri âşıklara şevk verir. Çünkü o aşkın da şevkin de aslıdır, kanıdır. Dertli olan 3. Murad'ın (aynı zamanda şairin) yakın dostudur, onu feyze nail etmiştir. Sadece padişaha değil herkese feyz vermiştir. Onun kapısında bekleyen hizmetkâr olmak lazımdır. Çünkü o herkese yardım edendir.

Eserin dili rahat anlaşılmalı elverişli olduğu için bu medhiyeyi (Köse, 2008: 96) aşağıya alıyoruz:

1. Tarik-i Celvetinin kutb-ı zî-şânı Hüdâyîdir
Hakikat burcunun hem mihr-i tâbânı Hüdâyîdir

'Aziz Mahmûd'dur ismi Hüdâ ile olup meşhur
Bu yolda misli yok Ebû Şeyh Ferdânî Hüdâyîdir

Dahi hem Seyyid-i 'Âli-neseb bir mürşid-i kâmil
'Adilî yok cihânda pîr-i rahmânî Hüdâyîdir

Sülûki hem tarik-i hakka Şeyh Üftâde'den düşdü
Bu yolun ulu şâhı gizli sultânı Hüdâyîdir

5. 'Ulûm-ı Bû Hanife şâziyla sînesi memlû
Dahi bâtında 'ayn-ı 'ilm-i rabbânî Hüdâyîdir

Bilip kutbetün hem de hucûm eylerdi her insân
Kapısı hem ziyâretgâh-ı şâhânı Hüdâyîdir

Hitâbet hem imâmet eyler idi kendisi bizzât
O gün hem va'z eden halka o nûrânı Hüdâyîdir

Hitâme va'zı erdikde oturup kürsî yanında
Eden hem zikre agâzı o subhânı Hüdâyîdir

Yağardı feyz-i Bâri hem matrûş-i meclis-i zikre
Olup her cezbeye mazhârı mürîdânı Hüdâyîdir

10. Kapıdan girdi bir gün zikir ederken nûr-veş bir
Meğer ki Hızır imiş bilmiş olan anı Hüdâyîdir

Kıyâm etmek murâd edip diz üstüne gelince hem
Oturd dedi oturdu kutb-ı rabbânî Hüdâyidir

Bu sırdandır ki bir nebze diz üstüne gelirler hep
'Acib olan bu yolda zâl u hem şânı Hüdâyidir

Dahi âsâr-ı 'ilminden ma'ârifler edip tahrîr
Hilâf olmaz denirse şeyh-i 'îrfânı Hüdâyidir

İlâhiyyâtı şevk-engîz-i 'uşşâk oldu ol zâtın
Ki zîrâ 'aşk u şevkin aslı ve hem kâni Hüdâyidir

15. Muhibbidir Murâd-ı derdmendi feyz-yâb eyler
Bu yolda cümleye hem feyz yârâ bâni Hüdâyidir

Mülâzım ol kapısında eder lutf u keremler hem
Bu kula ittifâk oldu kerem-kâni Hüdâyidir

Hüdâyî hakkında yazılan bir manzume; Seyyid Sırrı Ali'nin Tuhfe-i Rûmî adlı mesnevisinde yer almaktadır. 1788 yılında yazılan bu eser "Kadiriler Asitanesi'nin manzum tarihçesi" hakkındadır. 1056 beyitten oluşan mesnevinin 520 ile 579. beyitleri arasında Aziz Mahmud Hüdâyî anlatılmıştır. Hüdâyî'nin vefatı için yazılmış bir tarih beyti bulunmaktadır. (Kaçalın, 1992)

Hüdâyî'nin anlatıldığı bir diğer şiiir; Filipeli Avni'ye (ö.1665) aittir. 1197 beyitten oluşan Tuhfetü'l-Hükkâm adlı mesnevisi; sergüzeşt-name, nasihat-name, hasbihâl özelliklerini taşımaktadır. Eserin 140-1116. beyitleri arasında "makale" başlığını taşıyan 12 makale bulunmaktadır. On ikinci makale, 1023-1116. beyitleri ihtiva etmektedir. Bu makalede Hüdâyî'den söz edilmektedir. Avni, tarikat ilminin âlimi, hakikat hazinesinin kâşifi, ledün ilminin vâkıfı, hadis ve tefsir ilminin nakledicisi, âbid, zâhid gibi birçok isim ve sıfatla andığı Hüdâyî'nin medhine yer vermektedir. Kâmil mürşid olarak gördüğü Hüdâyî'ye intisap etmenin icap ettiğini vurgulayan şair, çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. (Kırkbıyık, 2008)

Kâf-Zâde Fâizî ve Aziz Mahmud Hüdâyî Medhiyesi

17. asırda yazdığı tezkire ile edebiyat tarihimizde adı sıkça geçen Fâizî'nin asıl adı Abdülhay'dır. Dedesi Kâf Ahmed'den ötürü Kâf-zâde lakabıyla anılmıştır. Fâizî, ulema ehlerinden biri olarak İstanbul'da doğmuştur. Bazı kaynaklarda "seyyid" olduğu yazılıdır. Doğum tarihi; bazı kaynaklara göre 1572 bazı kaynaklara göre 1589'dur. Fâizî, devrin şairlerinden Nevi-zâde Atâyî'nin yakın arkadaşısıdır, bu dostluğun bir sonucu olsa gerek tezkiresinde, şairin 227 beytine yer vermiştir. Bugün Fâizî hakkında bilinen malumatların çoğu Atâyî'den elde edilen verilerdir. Tanzimat şairlerinden Namık Kemal'in, "Kaniye" adlı eserinde Fâizî ile ilgili müphem bilgiler bulunmaktadır. Fâizî aileden tevarüs eden gelenekle küçük yaştan itibaren aklı ve nakli ilimlerde kendisini yetiştirmiştir. I. Ahmed'in, "muallim-i makâm" unvanıyla anılan hocası Ahmed Efendi'den 15 yaşında mülazım olmuştur. 1606 yılından sonra 10 yıl süreyle çeşitli medreselerde müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra Süleymaniye Medresesi müderrisliğine yükselmiştir. 1618'de Selanik kadılığına geçmiştir. Şam kadılığına tayin olmuşa da bu görev bir başkasına verildiği için bir süre boşta kaldı. Bir müddet talihsizlik yaşamıştır. 1620'de Midilli, kendisine arpalık olarak verilmiş, Lehistan seferi esnasında arpalıklar kaldırıldığı için bunu da elde edememiştir. Genç Osman'ın tahttan indirilmesi sırasında

yaşanan olaylara maruz kalan Fâizî'nin korkudan safrası patlamış 1622'de 33 yaşında vefat etmiştir. Yakın dostu Atâyî, Nergisi gibi şairler onun için mersiyeler yazmış, şairin genç yaştaki ölümüne karşı duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir. Fâizî'nin çeşitli mektuplarıyla birlikte bilinen 4 eseri mevcuttur. En çok bilinen ve daha sonra pek çok zeyli yapılan eseri; ilk antoloji tezkire olma özelliği taşıyan Zübdetü'l-Eşâr'dır. Bunun dışında Divan, 168 beyitlik Sâkî-nâme'si ve Leyla ile Mecnun mesnevisi bulunmaktadır. Kaynaklarda Hasenât-ı Hasan adlı bir eser de Fâizî'ye atfedilmiştir. Fâizî'nin divanında onun Bektaşî-meşrep olduğuna dair ipuçları bulunmaktadır. (Büyüker: 2011, Elçi; 2011, Kayabaşı: 1997, Küçük: 2001, Okatan: 1995)

Kâf-zâde Fâizî'nin vefat tarihi ile ilgili bir çelişki dikkatimizi celbetmiştir. Bu çelişkiye sebep olan; Fâizî'nin Leyla ile Mecnun mesnevisinde geçen bir beyittir:

Şâhen-şeh-i 'âlem-i teveccüh
Mahmûd efendi **tâbe sırruh**

Şair burada Mahmud Efendi için "tâbe sırruh" demektedir. Tâbe sırruh, serahu, ölen bir kimsenin arkasından söylenen sözdür. Kabri güzel olsun, nur içinde uyusun demektir. 1622'de ölen biri 1628'de vefat eden biri için bu ifadeyi kullanabilir mi sorusu akıllara gelmektedir. Bilindiği üzere Fâizî'nin Leyla ile Mecnun mesnevisi yarım kalan bir mesnevidir. Daha sonra bilinmeyen bir kişi tarafından tamamlanmıştır. Bu konuda bir makale yayınlayan Hüsrev Akın (2009: 33) eserin, "asıl hikâyenin giriş kısmında" yarıda kaldığını söyler. Bu bölüm Leyla ile Mecnun'un aşk sırlarının ifşa olduğu kısımdır. Eser buradan itibaren başka biri tarafından tamamlanmıştır. Bu kişinin Seyyid Vehbi olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla medhiye bölümünün Fâizî tarafından kaleme alındığı kesindir. Bu mesnevinin bilinen en eski nüshası Elçi'nin ifade ettiği üzere (2011: 4) 1624'te Nev'îzâde tarafından istinsah edilen nüshadır.

O halde iki ihtimal bulunmaktadır. Ya Kâf-zâde Fâizî 1628'den çok daha sonra vefat etmiştir -ki bu da çok zor bir ihtimaldir-² ya da üç araştırmacının da üzerinde hem fikir olduğu "tâbe sırruh" ifadesinde yanlış bir okuma ve anlamlandırma vardır. Fâizî, medhiyenin son beytinde;

Hak zıllını müstedâm kılsun
Feyz-i himemin müdâm kılsun

"Allah gölgeni devamlı kılsın, himmetlerinin feyzini sürekli etsin" der. Bu beyit bir dua beytidir ve medhiyenin yazıldığı tarihte Hüdâyî'nin hayatta olduğunu işaret etmektedir. Ancak Hüdâyî manevî bir şahsiyet olduğu için ölümünden sonraki kerametler de göz önüne alındığında bu beyit ölümünden sonrayı da kapsayabilir. Zira medhiyenin başlığında da geçen "Der-Senâ-Güsteri-i Hazret-i Pir Kaddesallâhu Sırruhü'l-Hatîr" ifadesi iki anlama gelebilecek şekilde düşünülebilir. Akla gelen son ihtimal; bu beytin, sonradan eklendiği düşüncesidir yahut bütün kaynakların dediğinin aksine Fâizî 1628'den sonraki bir tarihte vefat etmiştir. Bahsi geçen beyti "Mahmut Efendi, sevgi dünyasının sultanıdır. Onun sırrı iyi olsun. Yani, ahirette sırlar ortaya çıkınca onun sırları, iç dünyası güzel olsun" şeklinde çevirirsek problem ortadan kalkar.

² Kaynaklar da şairin 1622'de vefatı kesin bir dille ifade edilmiştir. Hatta yakın dostu Atâyî, Fâizî'nin mezar taşı üzerinde bir tarih beytinin yer aldığını iki mısranın da H.1031 M. 1622 tarihini verdiğini ifade etmektedir.

Göçdi bin otuzbir recebi 'abdü' l-hayy 1031

Okun 'abdu'l--hayy Efendi cânıçün fâtiha" 1031 (bkz. Kayabaşı, 1997: 8)

Kaynaklarda Fâizi'nin, ömrünün son demlerine doğru Celvetî tarikatına intisap ettiği kayıtlıdır. Divanında Celvetilik ile ilgili söylerine rastlayamadığımız Fâizî, yalnızca Leyla ile Mecnun mesnevisinde Aziz Mahmud Hüdâyî hakkında 61 beyitten oluşan bir medhiyesi bulunmaktadır. Leyla ile Mecnun mesnevisi hakkında bir makale, iki tane de ayrı tez çalışması bulunmaktadır. Adı geçen makale 2009 yılında yayınlanmıştır. (Akın, 2009) İki tez çalışması da 2011 senesinde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. (Büyüker: 2011, Elçi: 2011) Çalışmamızda her üç metinden de istifade edilmiştir.

Medhiyenin Biçim ve Muhteva Özellikleri

Fâizi'nin, Aziz Mahmud Hüdâyî medhiyesi, şairin 1136 beyitten oluşan Leyla ile Mecnun mesnevisi içerisinde yer almaktadır. Tevhid, Münâcat, Na't, Mirâciye, Çâr-Yâr-ı Güzin bölümlerinden sonra 61 beyitten müteşekkil Aziz Mahmud için kaleme alınmış bir medhiye bulunmaktadır. Yine bu bölümden sonra sebep-i telif, ardından da II. Osman için yazılmış bir medhiye vardır. Eser sâkî-nâme ve âgâz-ı dâsitân bölümüyle tamamlanmıştır. Bahsi geçtiği üzere yarım kalmış bir mesnevidir. Ancak bizi ilgilendiren medhiye kısmının Fâizî tarafından kaleme alındığı noktada kaynaklar hem-fikirdir. İncelemekte olduğumuz Aziz Mahmud Hüdâyî medhiyesi "Der-Senâ-Güsteri-i Hazret-i Pîr Kaddesallâhu Sırruhü'l-Hatîr" başlıklı olup 288. beyitle birlikle başlayıp 348. beyitle birlikte sona erer. Beyitlerin genel dağılımını şöyle özetleyebiliriz:

Mahmud Efendi'nin Övgüsü	(36)	288-323
Peygamberin ve İslam'ın Övgüsü	(5)	324- 328
Mahmud Efendi'nin Övgüsü	(13)	329- 341
Fâizi'nin Kendisiyle Konuşması	(6)	342- 347
Dua	(1)	348

Medhiyenin ilk 5 beyti Aziz Mahmud Hüdâyî'nin övgüsüne giriş mahiyetindeki tasvir beyitleri olarak kabul edilebilir. Burada doğrudan Aziz Mahmud'un adı verilmeden övgüsü yapılmıştır. 293. beyitte medhiyenin Aziz Mahmud Hüdâyî için yazılmış olduğunu anlarız. Hazırlık beyitlerinden sonra "sevgi âleminin padişahlar padişahı olan Mahmud Efendi'nin kabri güzel olsun, huzur içinde yatsın" diyerek ilk beyitlerde görülen mübalağalı anlatımı bir nevi terk ederek daha realist hususları göz önüne alarak medhiyesine devam eder. Zaten medhiyeyi samimi kılan; gereksiz mübalağaların çok az olmasındandır. Dikkat çeken diğer özellik; doğrudan Aziz Mahmud Hüdâyî'nin övgüsüyle başlayıp sadece 324 ile 328. beyitler arası Peygamberin ve İslam'ın övgüsünün yapılmış olmasıdır. Eser zaten Tevhid, Münâcat, Na't, Mirâciye, Çâr-Yâr-ı Güzin ile başladığı için geleneğe aykırı olmaması adına 5 beyitte bu gibi hususlardan söz etmiştir. Şair, tekrar Hüdâyî'nin övgüsüne geçerken bu beyitleri, bütünlüğü bozmayacak şekilde bağlar. Peygamber ve İslam hakkında söylediği sözlerin Mahmud Efendi'nin bir eserinde geçtiğini ifade eder. 13 beyitlik övgü bölümünden sonra Fâizi'nin kendisiyle hasbıhal ettiği bir iç monolog bölümü başlar burada kendisine tavsiyede bulunduktan sonra 1 beyitlik dua bölümü ile medhiyeyi sonlandırır.

Medhiyenin bütün beyitlerine baktığımızda 61 beytin %82'sine tekabül eden bölümünde, doğrudan Aziz Mahmud Hüdâyî'den, onun övgüsünden söz edildiği görülür. Bu yüzdeyi kaside formundaki bir medhiyede bulmak çok zordur. Bu husus mesnevilerdeki medhiyeler ile kaside nazım şekliyle kaleme alınmış medhiyeler arasındaki biçim farkından sonraki en belirgin fark olarak kabul edilebilir. Kasidenin bu noktada dezavantaja sahip olduğunu belirtmemiz gerekir. Yukarıda bahsi geçen bölümler

mesnevîde müstakil olarak detaylıca işlendiği için şairlerin medhiye bölümlerinde memduh hakkında daha çok söyleyecek sözü olur. Oysa geleneksel kasidelerin bütününde uyulması gereken bir nizam vardır. Mesnevîler uzun soluklu eserler olduğu için kasidelere nazaran medhiye noktasında daha fazla “söz edilme yüzdesine” sahiptir.

Fâizî'nin bu medhiyesi, -mesnevînin bütünlüğüne uygun olarak- hezec bahrinin “mefûlû mefâilûn feûlûn” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Bu veznin diğerlerinden önemli bir farkı vardır. Bu nedenle uzun mesnevîlerde çokça tercih edilmiş bir vezindir. Açık olan 3. ve 4. heceler kapalı da olabilir. Bu durumda vezin “mefûlûn fâilûn feûlûn” şeklinde değişebilir. Buna edebiyatımızda “sekt-i melih” adı verilmiştir. Medhiyenin pek çok yerinde sekt-i melih görülmektedir. Bu özellik manzumenin tekdüzelikliğini kıran bir diğer husus olmuştur. Mesnevîlerdeki medhiyeler kısa vezinlerle kaleme alındığı için, şairler meramlarını tam olarak ifade etme olanağı bulmuştur. Mesnevîlerde bir beytin kendi anlamı içinde tamamlanması hususu kasidelere göre daha esnektir. Kısacası “merhûn” beyitler mesnevîlerde daha fazla olduğu için şairler duygu ve düşüncelerini, daha rahat ve samimi bir şekilde ifade edebilme olanağı bulmuşlardır. Medhiyede her beyit kendi arasında mukaffa olduğu için kafiye'nin uzun soluklu manzumelerde yarattığı sıkıntılar görülmemektedir. Medhiyede her çeşit kafiye ve redif yer almaktadır. Bu da şiirin monotonluğunu kırma adına önemlidir. 7 beyitte (b.307-316-324-327-334-346-348) kelime halindeki redif, 16 beyitte de (b.299-301-305-308-314-323-325-326-328-330-332-336-339-343-344-347) ek halindeki redif göze çarpmaktadır. Kafiye'yi oluşturan kelimeler ekseriyetle Farsça ve Arapça'dır. Bu medhiye eserin bütünü göz önüne alındığında dil bakımından diğer bölümlere nazaran daha ağır bir yapıdadır. Çokça Arapça ve Farsça terkinin yer aldığı görülmektedir. Medhiyenin muhtevasına baktığımızda Mahmud'un övgü vesilelerini şu başlıklar altında sıralayabiliriz.

1. Seyyidiği

Hüdâyî divanında yer alan bir dörtlükte şöyle bir ifade bulunmaktadır: “Cânlar içinde cânân/ Ma'den-i ilm ü 'irfân/ Ceddîm ü pîrim sultan/ Sensin yâ Resûla'llah” (Tatçı ve Yıldız, 2005: 95) Buradan hareketle Hüdâyî'nin seyyid olduğu düşüncesi akıllara gelmektedir. “Bursalı İsmail Hakkı: “Şeyh Hüdâyî, Cüneyd-i Bağdadî soyundan olmak üzere kendi lisanlarından meşhur ve mütevâtirdir ve siyâdetleri dahi vardır. Ve lâkin yedlerinde senedleri olmadığı ecilden destar-bend-i sefid olurlar imiş. Sonra zaman-ı mükâşefelerinde Cenâb-ı nübüvvet cânibinden işaret olunmağla yeşil destar sarınmışlar. Ve hâlâ Üskûdar'da türbe-i şerifleri sandukası serinde imâmeleri ahdardır” diyerek onun “seyyid” olduğuna işaret etmektedir. (Yılmaz, 1999: 28)

Kâf-zâde Fâizî de medhiyesinde Mahmud'un Peygamber soyundan geldiğini ifade eder. Ona göre; Aziz Mahmud Hüdâyî Muhammed'in sırlarının mirasçısıdır:

Mîrâs-sitân-ı sır-ı Ahmed
Zîbende³ sülâle-i Muhammed (b.291)

Sonraki beyitte geçen “Betül-i Zehrâ” Hz. Fatma'nın lakaplarından biridir. Yüzü pek beyaz ve parlak olduğundan ötürü Zehra denilmiştir. Zühd ve dünyadan kesilmekte en ileri olduğu için, Betül yani çok temiz demişlerdir. Betül, erkeklerden çekinen, ibadete düşkün, namuslu ve çok temiz kadın demektir. Beyitte temiz kadın olan Zehra; bir mücevher servetine benzetilmiştir. Kendisinden sonra gelenlerin en yüksek soylusu da Hüdâyî'dir. Beyte diğer bir nazardan bakıldığında “kendisinden sonra gelenlerin en

³ Bu kelime Büyüker'in çalışmasında “Zeynebde” şeklindedir.

yüksek soylu kişisi; bir mücevher serveti olan temiz kadın Zehra'dır." Bilindiği üzere Mahmud'un kızlarından (ö.1624) ve torunlarından (ö.1642) birinin adı Fatma Zehra Hanım'dır. İki anlama gelebilecek bir okuma ile hem Mahmud'un kendisi hem de kızının ve torununun övgüsünün yapıldığı anlaşılmaktadır:

Nakd-i güher-i Betül-i Zehrâ
Hayrû'l-halef-i nijâd-ı a'lâ (b.292)

Bir diğer beyitte de Mahmud'un, Peygamberin bayrağını devraldığını adeta onun yerine geçtiğini ifade ederek Mahmud'un Peygamberi örnek alarak ona benzemeye çalışmasının onun kaderinin gereği olduğunu belirtir:

Çün cây-nişin-i Mustafâdur
Lâzım olan ana iktidâdur (b.323)

Verilen beyitte geçen "ser-ver" ifadesinin reis, baş anlamları olduğu gibi Seyyid anlamı da vardır. "O Seyyid kırk yıla yakındır halkı Allah'ın yoluna davet etmektedir:

Çil-sâle karibdür o ser-ver
Halkı reh-i Hakka da'vet eyler (b.318)

2. Hüdâyî'nin İlmi ve Âlimliği

Kâf-zâde, üç beyitte Hüdâyî'nin ilminin övgüsünde bulunmuştur. İfade ettiğine göre Hüdâyî; dinin temellerini ve dinin yasakladığı şeylerden sakınma yolunu, Hızır'ın ilmini ve Musa'nın bilgilerini kimseden yardım almaksızın öğrenmiş ve zorlu yolları aşmıştır:

Bi'l-fi'li tarîk-i şer' ü takvâ
Fenn-i Hızırî 'ulûm-ı Mûsâ⁴ (b.294)

Hüdâyî, ilmiyle, bilgisiyle devrin otoriteleri tarafından önemli âlimlerden biri olarak kabul görmüştür. Şeriat hakkında fetva veren, herkes tarafından kabul edilip emniyet ve itimad edilen kimseler, Hüdâyî'nin meclisinde her zaman şaşa kalmış ve susmaya mecbur olmuştur:

Fetvâ-dih-i şer' olan müselleme
Bezminde hemîşe lâl u ebkem (b.297)

Fazilet makamının zirvesinde olan Şeyhülislam bile böyle bir âlim hocanın ilmi yanında ebcedi yeni okumaya başlayan çocuk gibi kalır:

Şeyhü'l-İslâm-ı fazl-ı mesned
Ol hâce yanında tıfl-ı ebced (b.298)

3. Eserinden Alıntılar Yapılması ve Söz Ustalığı

Fâizî, medhiye içerisinde geleneğe uygun olarak Peygamberin de övgüsünde bulunmuştur. Ancak bunu yaparken medhiyenin bütünlüğünü de gözetmiştir. Bu da

⁴ Bu mısra Büyüker'in çalışmasında "Fenn-i Hızırî 'ulûm-ı Mûsâ" şeklindedir.

manzumenin orijinal taraflarından biridir. Fâizî, Peygamberin ve İslam'ın övgüsünde bulunduğu beyitlerin, Hüdâyî'nin bir eserinden hareketle söylendiğini ifade eder. Buna göre; “Bizim nebimiz kılıç sahibidir. Zulme karşı savaşmıştır (b.324). Gönlü siyah olan muhalif düşmanları ateşte yakar. Kargaşa ortamını yıkan bir güç sahibidir (b.325). Görünen asker kabilelerinin başıdır. Onun ümmeti, cemaati de Allah yolunda savaşır (b.326) Kureyşi dini ululuk, azamet ister. Fesatlık, dağa hapis olmayı istemez (b.327). Hristiyanlık gizlilik üzerine kurulduğu için fesatlık onlara gerçekten uygundur (b.328).”

İşte bu sözleri o keramet denizinin incisi olan fütuhât sahibi Mahmud yazmıştır. Başka ihtimalleri zayıf addetip, hayırlı olanı ihtiva eden tarafı tutmuştur. O söz ustası bu nükteyi 79. bölüme sûs yapmıştır:

Yazmış bunu sâhibü'l-fütûhât
Ol gevher-i lücce-i kerâmât (b.329)

Tazîf edüp ihtimâl-i gayrı
Tutmuş taraf-ı şümûl-ı hayrı (b.330)

Bu nükteyi etmiş ol sūhan-ver
Yetmiş tokuzuncı bâba ziver (b.331)

4. Bazı Kişilik Özellikleri

Kaynaklarda Hüdâyî'nin, mürşidi Hz. Üftâde tarafından sıkı bir riyazete tabi tutulduğu bunun sonucunda da Hüdâyî'nin dünyevî şeyleri bıraktığı, nefsinin ayaklar altına aldığı, malını mülkünü fakirlere dağıttığı, memuriyeti bıraktığı ve bir lokma bir hırka ile dervişlik yaptığı zikredilmektedir. Fâizî, Hüdâyî için “inci” derken diğer yandan da onun vakarlı bir insan olduğunu söyler. “Hüdâyî, dervişliğin Kaf dağıdır” der. Kaf dağı, divan şiirinde kanaatin sembolüdür:

Endâhte dürr-i mevce-i kün
El-Bürz-i velâyet-i temekkün (b.289)

Hüdâyî, dünyanın resmi muamelelerine kayıtsızdır, onlara aldanmaz. Teferruatla meşgul olmanın bağından kurtulmuş biridir:

Bi-kayd-ı merâsim-i cihândur
Âzâde-i bend-i in ü ândur (b.301)

Fâizî'ye göre Hüdâyî'nin nefesi öyle hikmetlidir ki zevk ve eğlencenin sembolü olan Cemşid bile onun nefesiyle hased ve giptaya düşer:

Nâ-hoş 'ayşân-ı ye's-i câvid
Olur nefesiyle reşk-i Cemşid (b.302)

Onun halinin kararlılığı onun dağlar gibi bir metanet sahibi olduğunu göstermektedir:

Gösterdi anun sebât-ı hâli
Mefhûm-ı metîn-i ke'l-cibâli (b.308)

Bazen hain felekten dolayı mahcup olur. Hüdâyi, gücenmiş olduğunu bile karşı tarafa göstermek istemeyen hoşgörölü biridir. Ancak mana ehli, o göstermek istemese de onun tuhaf hallerinden onun alındığını anlar:

Şermendesidür sipihr-i hâyin
Göstermemek ister infi'âlin (b.312)

Evzâ'-ı garîbesinden ammâ
Alınduğın anlar ehl-i ma'nâ (b.313)

Sultân Ahmed bir gün Hüdâyi'ye bir hediye gönderir. Hüdâyi bunu kabul etmez ve geri gönderir. Sultan, aynı hediyeyi Şeyh Abdülmecid Sivasî'ye gönderir. Şeyh hediyeyi kabul edince; "Bu hediyeyi Hüdâyi'ye gönderdiğim zaman kabul etmemişti" der. Abdülmecid Sivasî de: "Hüdâyi bir ankadır ki, leşlere tenezzül etmez." cevabını verir. Birkaç gün sonra Hüdâyi ile karşılaşan sultan: "Hediyeyi Abdülmecid Efendi'ye gönderdim kabul etti" deyince Hüdâyi de: "Padişahım, Şeyh Abdülmecid bir deryâdır ki, deryâya bir katre çirkef mâsiva düşmekle mülevves olmaz." demiştir. (Yılmaz, 1999: 45)

Fâizi'nin de ifade ettiği üzere edep ehlerinden olan Mahmud'un boş şeylere bakmaması, dünyevî işlere yönelmemesi doğaldır:

Meyl eylemese n'ola cihâna
Bakmaz edeb ehli çün yabâna (b.314)

Dünyada çok boş ve aynı zamanda dolu şeyler vardır. Buna rağmen Hüdâyi, yolundan şaşmamış, halini hiç bozmamıştır. Fâizi bu durumun şaşılacak bir tarafının olmadığını belirtir:

Hiç gelmedi hâline tagayyür
Çok oldu cihan tehi vü hem pür (b.310)

5. Hüdâyi'nin Yol Göstericiliği

Hüdâyi, yaşadığı dönemde pek çok kimseye yardımcı olmuştur. Hakkında anlatılan menkıbelerde de Hüdâyi'nin bu yönü dikkat çekmektedir. Padişahın gördüğü Nemçe kıralı ile ilgili rüyayı, Yusuf peygamber misali yorumlamış ve padişaha dahi yol göstermiştir. Beyitlerde Hüdâyi'nin karşımıza çıkan en belirgin özelliği; onun yol göstericiliğidir.

Fâizi, bazen doğrudan bazen dolaylı olarak onun bu vasfına dikkat çekmiştir. Fâizi'ye göre; Hüdâyi, şeriat yolunun müctehididir. Hüdâyi, tüm elde olan verileri zorlayarak bir konunun doğrusunu bulmaya çalışan biridir. Hüdâyi "mücahede" ehlidir, tarikat yolunun yol göstericisi, rehberidir:

Hem müctehid-i reh-i şerî'at
Hem reh-ber-i câdde-i tarikat (b.295)

O kendisine uyulan, önde giden, rağbet gören, beğenilen inci, mücevher olan bir imamdır. Eğer bu imamı, 12 imama inananların ifrata kaçan koluna mensup bazı kimseleri görseydi düzenleri bozulurdu. Murtaza; beğenilmiş anlamına sahip olmakla beraber, Hz. Ali'nin de bir lakabıdır:

Görse ol imâm-ı muktedâyı
Ol gevher-i 'ikd-ı Mur tazâyı (b.299)

İsnâ-'aşeriyye-i revâfız
Hasr-ı 'adedi olurdu nâkız (b.300)

O Seyyid 40 yıla yakındır halkı, Allah'ın yoluna davet eden bir yol göstericidir:

Çil-sâle karıbdür o ser-ver
Halkı reh-i Hakka da'vet eyler (b.318)

Bazı beyitlerde Hüdâyî'nin bu yol gösterici özelliği kapalı olarak ifade edilmiştir. Buna göre Hüdâyî; bir kandil, güneş, şebçerağdır. Karanlıklarda kalanları aydınlatan, onlara yol gösteren bir meşaledir. Onun nurları memleketin her yerini sarmış ve dolup taşmıştır. Onun dalgaları ile pek çok yolunu kaybetmiş inci, kıyıya ulaşmıştır:

Envârı ile diyâr pürdür
Emvâcı ile kenâr pür-dür (b.320)

Hüdâyî, felek gibi gösterişli, Allah'ın sevdiği bir sultandır. Bundan dolayı nurdan bir kandildir bunda şaşılacak bir durum yoktur:

Sultân-ı hüdâdur ol felek-şân
Etse n'ola nûrdan çerâgân (b.338)

İhtiyacı olanların çaresi Hüdâyî'dir. Dertler onda deva bulur. O fütuhatin büyük iskelesidir, herkes bu limana yaklaşmak ister:

Anda çözüdür metâ'-ı hâcât
Dirsem n'ola bender-i fütühât (b.341)

Fâizî, medhiyenin son beytinde Hüdâyî'ye dua eder. Yine burada da "Allah gölgeni devamlı kılsın, himmetlerinin feyzini sürekli etsin" diyerek yardımı ve yol göstericiliğine dikkat çeker:

Hak zıllını müstedâm kılsun
Feyz-i himemin müdâm kılsun (b.348)

6. Yoldan Çıkanlara Karşı Yıkıcılığı

Hüdâyî, tasavvuf erbabı olduğu için yol göstericiliği bu medhiyede başlıca işlenen hususu olmuştur. Bunun yanında yoldan çıkmışların da karşısında duran onları yakan bir çakmak olarak tarif edilmiştir:

Şâd-âb-kün-i riyâz-ı irşâd
Âteş-zen-i düdmân-ı ilhâd (b.288)

Bu uğurda Hüdâyî'nin en büyük düşmanı elbette şeytandır. Hüdâyî'nin, Şehnâme'nin meşhur kahramanlardan Tahmuras'a benzetilme nedeni bundan ötürüdür. Tahmuras,

şeytan ile savaştan onu zapt u rapt altına alan mitolojik bir kahramandır. Tahmuras gibi şeytanla savaşmayı alışkanlık edinmiş olan Hüdâyî onun göğsüne hançer vurmuştur:

Tahmûras-ı dîv bend-i 'âdet
Hancer-zen-i sine-i tabî'at (b.290)

7. Hüdâyî'nin Bulunduğu Mekân ve Câmii

Hüdâyî, çeşitli diyarlarda irşâdda bulunduktan sonra İstanbul'a dönerek, kendisine mesken olarak Üsküdar semtini seçmiştir. Fâizî, bu duruma atıfta bulunarak o nurlu, yol gösterici kandilin Üsküdar'a hayat verdiğini, onun kanı olduğunu söyler. Hüdâyî, çok diyarda bulunmuş, insanlara yardım etmiş, en sonunda da burada kalmaya karar kılmıştır:

Ol nûra ki şeb-çerâg-ı cândur
Mahrûse-i Üsküdâr'a kândur (b.332)

Çok kışvere sâye saldı ol mâh
Âhir bunu eyledi vatan-gâh (b.333)

Hüdâyî, Üsküdar'da bir külliye yaptırmış, gönül ehli için burada hizmette bulunmuştur. Aziz Mahmud Hüdâyî "tekkenin arsasını 1589'da satın almış ve aynı yıl inşaatı başlatmıştır. 1595 tamamlanan ilk tekke aynı zamanda tevhidhâne olarak kullanılmıştır. Burası 1598-99 yılında bizzat Hüdâyî tarafından minber ilavesiyle camiye çevrilmiştir. (Tanman, 1991: 340) Külliye'nin içinde türbenin hemen üst bitişik kısmında ahşap bir kubbe ile örtülü câmii yer almaktadır. Câmii'nin kapısının üstünde, 1855 yılında imâretini yaptıran Sultan Abdülmecid'in tuğrasıyla birlikte bir kitabe bulunmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere Ali Senâyî, bu câmii için iki tarih manzumesi yazmıştır.

Fâizî, külliyyede yer alan yapılar üzerinde de durmuştur. Câmii'nin kubbesini Tur dağına benzeterek orada nurların tecelli ettiğini söyler. Üzerindeki parıltılar kusursuzdur. Beyaz ışıklar saçan minaresi Ramazan akşamlarını hasede düşürmektedir:

Bir câmii' ü hân-kâh yaptı
Ehl-i dile kible-gâh yaptı (b.334)

Ol künbed olup nümüne-i Tûr
Üstinde olur tecelli-i nûr (b.335)

Gül-destesi nahl-i cevheridür
Üstindeki nûrlar beridür (b.336)

Her şeb olur ol menâr-ı ezher
Şâm-ı Ramazâna reşk-âver (b.337)

8. Hüdâyî'nin Huzuru ve Dergâhı

Hüdâyî, "Celvetî" tarikatının kurucusu olarak kabul görmektedir. Celvet; "kelime olarak yerini yurdunu terk etmek, halka karışmak" anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise, "kulun Hakk'ın sıfatlarıyla muttasıf olarak halvetten çıkışına ve O'nun varlığında yok

oluşuna (fenâ fillah) denir.” (Eraydın, 1994: 424) Tarikatın ilk kimin tarafından kurulduğuna dair bazı mutasavvıfların adı geçmektedir. “Bu değişik rivayetleri te’lif eden Bursalı İsmâil Hakkı: Celvetiyye tarikatı İbrahim Zâhid Gilânî (ö.1300) devrinde hilâl; Üftâde (ö.1580) zamanında yarım ay; Hüdâyî (ö.1628) asrında ise dolunay durumundadır” diyerek konuya açıklık getirmektedir. (Ünal, 2012: 96) Celvetiyye’nin temel prensipleri; 1. Tezkiye; terk-i dünyâ ile nefsi mâsivâ tehlikesinden pâk etmek. 2. Tasfiye; kalbin her türlü mülevvesâtтан temiz ve duru hâle gelmesi. 3. Teckiye; Cenâb-ı Hak’ın kendi zâtı için kendinde zuhurudur. (Yılmaz, 1999: 121)

Fâizî, doğruluğun ışığı olan Hüdâyî’yi bir güneşe benzeterek onun, Celvetilik yoluna parlaklık ve güzellik verdiğini söyler:

Hurşid-misâl o pertev-i Hak
Verdi reh-i Celvetiyye revnak (b.312)

Celvet, halvetin zıttıdır. Hz. Peygamber Hira dağına çekilerek halvete girmiş, fakat daha sonra, kendisi peygamberlik ile şerefendirilince halkın arasına karışmıştır. Hüdâyî’nin de bir halvet sürecinden sonra halveti terk edişine dikkat çeken Fâizî, güneş gibi yol gösterici olan Hüdâyî’ye Halvetiliğin uygun düşmediğini söyler. Çünkü güneş, ışığını yalnızca kendisine saklamaz, bütün cihanı aydınlatır:

Olsa n’ola ol tarîke sâlik
Hurşide düşer mi Halvetilik (b.322)

Güneş nasıl ışıklarını etrafa salıyorsa Hüdâyî de her yerde (dergâhta) kendi halifelerini oturtmuştur:

Her yerde idüp halife sâkin
Hurşid gibi salar şu’â’n (b.319)

Hüdâyî’nin huzuru da Fâizî’nin övdüğü bir diğer husustur. Şerefli mübarek eteğinin üzerindeki bir toz, toprak bile Kaf dağının kıymetini delip geçecek değerdedir:

El-Bürzün eder revâcını serd
Dâmân-ı şerîfi üzre bir gerd (b.309)

Felek dahi onun kapısında dua eden bir kuldur, onun huzuruna uygun kıymetli bir hediyelik eşya yoktur:

Gerdün kapısında ‘abd-i dâ’î
Yok hazretine sezâ metâ’ı (b.311)

Fâizî, manzumenin sonlarına doğru sözü kendisine getirir. Bu beyitlerde kendisine tavsiyelerde bulunmaktadır. Buna göre Fâizî, yolundan şaşıp Hüdâyî’nin dergâhının eşîğini terk edecek olursa alçak zelil bir duruma düşecektir. Bu dergâhın eşîği sığınılacak bir yerdir. Dergâhın tozu toprağı bile gözlere sürme olan bir şifa kaynağıdır:

Bunun gibi âsitânı korsan
Deryûze-ger-i li’âm olursan (b.345)

Unutma melâz-gâhını gel
Bî-çâre yanılma râhını gel (b.346)

Elden koma âsitân-ı pâkin
Kuhl eyle gubâr-ı feyznâkin (b.347)

9. Padişahlardan Üstün Oluşu

Hüdâyî'nin devlet ricaliyle münasebeti sadece padişahlarla sınırlı kalmamış, dergâhı her zümreden insanın uğrak yeri olmuştur. Evliyâ Çelebi, “yedi padişahın Hüdâyî'nin elini öptüğünü, 170.000 müride el verdiğini” söyler. Aziz Mahmud Hüdâyî, gerek devrinde gerekse daha sonra yazılan tarih ve bibliyografya kitaplarında “kutbu'l-aktâb, sâhib-i zamân, mürşid-i kâmil” gibi unvanlarla anılmıştır. (Yılmaz 1991: 339).

Hüdâyî hakkında anlatılan bir menkıbe onun padişahlardan üstün olduğunu anlatmaktadır. Buna göre; Sultan Ahmed, Üsküdar'da Hüdâyî ile karşılaşır. Hüdâyî'yi görünce atından iner ve saygı göstermek babında Hüdâyî'yi atına bindirir. Kendisi de arkasından yürümeye başlar. Hüdâyî, bu durumdan memnun olmaz ve “sadece şeyhimin duası ve emri yerini bulsun diye bindim” der. Böylece şeyhi Üftade'nin; “Oğlum, padişahlar ardından yürüsün” şeklindeki hayır duası yerine gelir. (Tezeren, 1987: 15)

Fâizi bazı beyitlerde Hüdâyî'nin kıymetini ortaya koyabilmek için padişahlarla mukayese eder ve Hüdâyî'nin onlardan üstün oluşunu samimi bir dille ifade eder. Ona göre sevgi âleminin padişahlar padişahı Aziz Mahmud Hüdâyî'dir:

Şâhen-şeh-i 'âlem-i teveccüh
Mahmûd efendi tâbe sırruh (b.293)

Makam ve mevki onun yanında bir hiçtir. Yüzlerce saltanat ve mertebeler, makamlar, Hüdâyî'nin bir himmetinin dalgasında yer bulur:

Sad-saltanat u merâtib ü câh
Bir mevce-i himmetinde key-gâh (b.303)

Devrin padişahlarından büyük saygı gören Hüdâyî, III. Murâd, III. Mehmed, I. Ahmed, II. Osmân ve IV. Murad gibi padişahlara devletin idaresi hususunda halkın görüşlerini de dile getiren mektuplar yazarak öğütler vermiş, IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşatmıştır. (Tavukçu 2004: 277) Sultan Ahmed'in, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin, abdest alması için ibrikle su döktüğü, rivayet edilmektedir. (Küçük, 1976: 186)

Fâizi'ye göre Hüdâyî, tacı ve tahtı olmayan bir hükümdardır, zamanın padişahları ona muhtaç kalmıştır. Çok padişahın tahta oturma esası onun ayağını öpmenin bereketinde olmuştur. Onun ayağını öpmeden tahta oturmamışlardır Padişahlar ona hizmet etmeye yetişememektedir. Çünkü kapısındaki garibanlardan dolayı padişahlara sıra gelmez. Padişahlar da köleler de onun kapısının eşliğinde eşit dereceye sahiptir.

Şâhân-ı zamâne ana muhtâc
Ol husrev-i bî-serîr ü bî-tâc (b.304)

Oldı berekât-ı pây-bûsı
Çok şehlere mâye-i cülûsı (b.305)

Şâhân nice itsün ana hidmet

Degmez fukarâdan anda nevbet (b.306)

Yanında gedâ vü şâh birdür
Hurşid ü gubâr-ı râh birdür (b.307)

Bu medhiyede başta istiare ve teşbih olmak üzere çeşitli sanatlarla memduh konumundaki Hüdâyî tarif edilmiştir. Bazen doğrudan bazen sembolik bir anlatımla Aziz Mahmud Hüdâyî hakkında bazı övgü kalıpları, çeşitli unvanlar kullanılmıştır. Bunlardan en fazla olanı; Aziz Mahmud'un yol göstericiliği, aydınlatıcı özelliğine dairdir. Verilen tablodan anlaşılacağı üzere 6 yerde Hüdâyî için güneş, kandil gibi aydınlığı çağrıştıran ifadeler kullanılmıştır. 3 yerde de doğrudan yol gösterici oluşuna dair ifadeler Aziz Mahmud için kullanılmıştır:

Riyâz-ı irşâd:	Doğruluğa ileten bahçe.	b.228
İmâm-ı muktedâ:	Önde giden yol gösterici.	b.299
Reh-ber:	Yol gösterici.	b.295
Pertev-i Hak:	Doğruluk ışığı /Hakk'ın ışığı.	b.321
Hurşid:	Güneş.	b.319
Hurşid:	Güneş.	b.322
Mâh:	Ay.	b.333
Şeb-çerâg:	Kandil.	b.332
Çerâgân:	Kandil.	b.338

Yine Hüdâyî'nin büyüklüğünü ifade etmek için kullanılan sıfatlardan üçü "padişahlık" ile ilgili kalıplardır. Buna göre bir yerde tacı tahtı olmayan bir padişah, bir yerde padişahlar padişahı bir yerde de Allah'ın gönderdiği bir sultan olarak anılmıştır:

Husrev-i bî-serir ü bî-tâc:	Tacı, tahtı olmayan hükümdar.	b.304
Sultân-ı hüdâ:	Allah'ın gönderdiği sultan.	b.338
Şâhen-şeh:	Padişahlar padişahı.	b.293

Aziz Mahmud Hüdâyî, üç yerde de içtihat ve fütuhât kavramlarıyla tarif edilir. İctihat, Arapça bütün gücünü harcama anlamına gelir. Tasavvuf deyimi olarak, sūfinin, meşakkat ve külfeti gerektiren işlere yönelmesi, onları yapmaya çalışmasıdır. (Cebecioğlu, 205: 297) Müctehid; ihtiyaç olduğunda ayet ve hadislerden hüküm çıkarmış büyük İslam âlimlerine ve önderlerine verilen unvandır. Fütuhât ise tasavvufi anlamda; kapalı olan maddi ve manevi nimet kapılarının sâlike açılması; rızk, ibadet, ilim, marifeti keşf gibi. (Uludağ, 2005:140):

Müctehid:	İctihat eden.	b.295
Sâhibü'l-fütühât:	Fütuhât sahibi.	b.329
Bender-i fütühât:	Fütuhât iskelesi	b.341

Fâizi üç yerde Mahmud Efendi'nin kıymetli olduğunu ifade etmek için ondan "inci" olarak söz eder:

Dürr-i mevce:	Denizlerin İncisi.	b.289
---------------	--------------------	-------

Gevher:	İnci.	b.329
İkd:	İnci.	b.299

İki yerde de Aziz Mahmud Hüdâyî'yi mitolojik unsurlar ile ilişkilendirir:

El-Bürz-i velâyet:	Dervişliğin Kaf Dağı.	b.289
Tahmûras:	Şeytanla savaşan kahraman.	b.290

Fâizî, birinde doğrudan diğerinde dolaylı olarak seyyid unvanı ile birlikte Aziz Mahmud Hüdâyî'yi zikreder:

Mirâs-sitân-ı sırr-ı Ahmed: Peygamber sırrının mirasçısı.	b.291	
Ser-ver:	Seyyid / reis.	b.318

Fâizî iki yerde Aziz Mahmud Hüdâyî'nin İslam için yaptığı mücadeleyi anlatmak için onu, hançer ve çakmak olarak niteler. Fâizî'nin medhiyesinde karşımıza çıkan, Hüdâyî'nin tek yıkıcı özelliği bu iki kavramla karşımıza çıkar:

Âteş-zen:	Ateş yakan / çakmak.	b.288
Hançer-zen:	Hançer vuran.	b.290

Medhiyede söz söylemedeki başarısı ile ilgili sadece bir yerde niteleme bulunmaktadır. Hüdâyî âlimliği, vaizliği, mutasavvuf kimliği yanında şairliği ve musiki-şinashlığı ile de bilinmektedir. İlahilerden meydana gelen bir divanı mevcuttur. Ancak onun mutasavvuf kimliği şairliğinden üstün geldiğinden ötürü, tezkireciler tarafından bu özelliği ikinci plana itilmiştir. O da tıpkı Nesimî gibi edebiyat tarihlerinde şairliği ile ön plana çıkmak yerine tasavvufi kimliği ile anılagelmiştir. Fâizî de yalnızca bir yerde Hüdâyî'den söz ustası diye bahsetmesi bundan ötürüdür:

Sühan-ver:	Söz ustası	b.331
------------	------------	-------

Medhiyede, Aziz Mahmud Hüdâyî yerine kullanılan toplam 25 yapının %36'sı Hüdâyî'nin yol göstericiliği, aydınlatıcı özelliğiyle ilgilidir. %12 padişahlık ile ilgili, %12'si inci, %12'si müchehid, fütuhât, %8'i mitolojik öğeler, %8'i seyyidliği, %8'i ateş, hançer gibi yıkıcı öğeler, %4'ü söz söylemedeki hüneri ile ilgilidir.

Medhiyenin Metni

Der-Senâ-Güsterî-i Hazret-i Pir Kaddesallâhu Sırruhû'l-Hatîr

Mefûlû / Mefâilûn / Feûlûn
Mefûlûn / Fâilûn / Feûlûn

288. Şâd-âb-kün-i riyâz-ı irşâd
Âteş-zen-i dûdmân-ı ilhâd

289. Endâhte dürr-i mevce-i kün

- El-Bürz-i velâyet-i temekkûn
290. Tahmûras-ı dîv bend-i 'âdet
Hancer-zen-i sine-i tabi'at
291. Mîrâs-sitân-ı sırr-ı Ahmed
Zibende sülâle-i Muhammed
292. Nakd-i güher-i Betül-i Zehrâ
Hayrû'l-halef-i nijâd-ı a'lâ
293. Şâhen-şeh-i 'âlem-i teveccüh
Mahmûd efendi tâbe sirruh
294. Bi'l-fi'li tarîk-i şer' ü takvâ
Fenn-i Hızırî vü 'ilm-i Mûsâ
295. Hem müctehid-i reh-i şer'at
Hem reh-ber-i câdde-i tarîkat
296. Râzı gibi sad-ferîd-i eyyâm
Her hücre-i tekyesinde güm-nâm
297. Fetvâ-dih-i şer' olan müselleme
Bezminde hemîşe lâl u ebkem
298. Şeyhü'l-İslâm-ı fazl-ı mesned
Ol hâce yanında tıfl-ı ebced
299. Görse ol imâm-ı muktedâyı
Ol gevher-i 'ıkd-ı Murtazâyı
300. İsnâ-'aşerîyye-i revâfız
Hasr-ı 'adedi olurdu nâkız
301. Bî-kayd-ı merâsim-i cihândur
Âzâde-i bend-i in ü ândur
302. Nâ-hoş 'ayşân-ı ye's-i câvid
Olur nefesiyle reşk-i Cemşid
303. Sad-saltanat u merâtib ü câh
Bir mevce-i himmetinde key-gâh
304. Şâhân-ı zamâne ana muhtâc
Ol husrev-i bi-serir ü bi-tâc
305. Oldı berekât-ı pây-bûsı
Çok şehlere mâye-i cülûsı
306. Şâhân nice itsün ana hidmet
Degmez fukarâdan anda nevbet

307. Yanında gedâ vü şâh birdür
Hurşid ü gubâr-ı râh birdür
308. Gösterdi anun sebât-ı hâli
Mefhûm-ı metîn-i ke'l-cibâli
309. El-Bürzün eder revâcını serd
Dâmân-ı şerîfi üzre bir gerd
310. Hiç gelmedi hâline tagayyür
Çok oldu cihan tehî vü hem pür
311. Gerdün kapusunda 'abd-i dâ'î
Yok hazretine sezâ metâ'î
312. Şermendesidür sipîhr-i hâyin
Göstermemek ister infi'âlin
313. Evzâ'-ı garîbesinden ammâ
Alındugin anlar ehl-i ma'nâ
314. Meyl eylemese n'ola cihâna
Bakmaz edeb ehli çün yabâna
315. Merdûd-ı merâsim-i tabî'at
Olur mı hiç öyle hark-ı 'âdet
316. Dil-beste-i hark-ı 'âdet olmaz
Şöhret-figen-i kerâmet olmaz
317. Hiç bende geçer mi Şîr-i Yezdân
Dellâl-i güher olur mı 'Ummân
318. Çil-sâle karîbdür o ser-ver
Halkı reh-i Hakka da'vet eyler
319. Her yerde idüp halife sâkin
Hurşid gibi salar şu'â'in
320. Envârı ile diyâr pürdür
Emvâcî ile kenâr pür-dür
321. Hurşid-misâl o pertev-i Hak
Verdi reh-i Celvetiye revnak
322. Olsa n'ola ol tarîke sâlik
Hurşide düşer mi Halvetilik
323. Çün cây-nişin-i Mustafâdur
Lâzım olan ana iktidâdur

324. Peygamber-i seyfdür nebîmüz
Kîn-âver-i hayfdur nebîmüz
325. Âteş-zen-i hasm-ı dil siyehdür
Gulgul-figen-i li-yuzhirehdür
326. Ser-hayl-i sipâh-ı zâhirindür
Ümmetleri de mücâhidindür
327. Dîn-i Kureşî şükûh ister
Ne gâr u ne habs-i kûh ister
328. Çün dîn-i mesih ber-hafâdur
Gâr anlara vâkı'â sezâdur
329. Yazmış bunu sâhibü'l-fütühât
Ol gevher-i lücce-i kerâmât
330. Taz'îf edüp ihtimâl-i gayrı
Tutmuş taraf-ı şümûl-ı hayrı
331. Bu nükteyi etmiş ol sühan-ver
Yetmiş tokuzuncı bâba zîver
332. Ol nûra ki şeb-çerâg-ı cândur
Mahrûse-i Üsküdâr'a kândur
333. Çok kişvere sâye saldı ol mâh
Âhir bunu eyledi vatan-gâh
334. Bir câmi' ü hân-kâh yaptı
Ehl-i dile kible-gâh yaptı
335. Ol künbed olup nümüne-i Tûr
Üstinde olur tecelli-i nûr
336. Gül-destesi nahl-i cevheridür
Üstindeki nûrlar beridür
337. Her şeb olur ol menâr-ı ezher
Şâm-ı Ramazâna reşk-âver
338. Sultân-ı hüdâdur ol felek-şân
Etse n'ola nûrdan çerâgân
339. Kandilleri gül-i cinândur
Gül-deste-i bâg-ı câvidândur
340. Gül-destesidür anun muhakkak
Mizâb-ı zülâl-i rahmet-i Hak
341. Anda çözüldür metâ'-ı hâcât

- Dirsem n'ola bender-i fütühât
342. Ey Fâ'izî-i serâb-peymâ
Ey bâd-bedest-i dest-i sevdâ
343. Tâ-key tek ü pûy-ı ibtizâlün
Tâ-key bu hevâ-yı bî-me'âlün
344. Hiç hâtıra etmedün ferâgun
Hârâdan imiş seng-i dimâgun
345. Bunun gibi âsitânı korsan
Deryûze-ger-i li'âm olursan
346. Unutma melâz-gâhunı gel
Bî-çâre yanılma râhunı gel
347. Elden koma âsitân-ı pâkin
Kuhl eyle gubâr-ı feyznâkin
348. Hak zıllını müstedâm kılsun
Feyz-i himemin müdâm kılsun

Sonuç

Kâf-zâde Fâizî'nin yarım kalan Leyla ile Mecnun mesnevisinin 288- 348 beyitleri arası, ünlü mutasavvıf, şair, âlim Aziz Mahmud Hüdâyî hakkındadır. Toplam 61 beyitlik bu medhiyede Hüdâyî'nin yol göstericiliği, seyyid oluşu, yaptıkları, külliyesine dair unsurlar, mübalağa sanatının en aza indirilmesiyle realist bir anlayışla işlenmiştir. Bu da medhiyeyi son derece samimi kılmıştır. Medhiyede geçen “tabe sırruh” ifadesi Fâizî ile ilgili bir takım çelişkiler yaratsa da Hüdâyî'nin hayatta olduğu sırada bu medhiye kaleme alınmıştır. Bu medhiye, Hüdâyî'nin kendi döneminde olan tesirini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Kaynakça

- Akın, Hüsrev, (2009), **Müellifinin Ölümüyle Yarım Kalmış Bir Mesnevi: Leyla ile Mecnun**, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall. s.28-96
- Aydemir, Yaşar, (2004), **Medhiye**, İslam Ansiklopedisi, C.29. s.410-411
- Aydın, Abdullah, (2009), **Hanyali Nuri Osman ve Divanı**, Doktora Tezi, Gazi Üni. Ankara.
- Büyüker, Nilgün, (2011), **Kâf-zâde Fâizî, Leylâ vü Mecnûn**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni. İstanbul.
- Cebecioğlu, Ethem, (2005), **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul: Anka Yayınları.
- Durmuş, Sezgin, (2001), **Ali Senâyî Divanı**, Yüksek Lisans Tezi, GaziosmanPaşa Üni. Tokat.

- Elçi, Fatih, (2011), **Kâf-zâde Fâ'izî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi, İnceleme-Tenkidli Metin- Dizin**, Yüksek Lisans Tezi, Adyaman Üni. Adyaman.
- Eraydın, Selçuk, (1994), **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
- Erdoğan, Kenan, (2004), **Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Niyazî-i Mısırî Arasındaki İlişkiler**, Üsküdar Sempozyumu I. C.2. 285-295.
- Gültekin, Menekşe, (2009), **Divan-ı Şekûrî**, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üni. İstanbul.
- Kaçalin, S. Mustafa, (1992), **Seyyid Sırrî Ali, Tuhfe-i Rûmî: Kâdirîler Âsitanesi'nin manzum târihçesi**, Asitane Yayınları.
- Kayabaşı, Bekir, (1997), **Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı**, Doktora Tezi, İnönü Üni. Malatya.
- Kırkıbyık, Mehmet, (2008), **Filibeli Avni, Tuhfetü'l-Hükkâm**, Konya.
- Köse, Davut, (2008), **Molla Murad ve Divanı**, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üni. İstanbul.
- Küçük, Hasan, (1976), **Osmanlı Devletini Ortaya Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri**, İstanbul: Türdav Yayınları.
- Küçük, Sabahattin, (2001), **Kâf-zâde Fâizî**, İslam Ansiklopedisi, C.24. s.162-163
- Okatan, Halil İbrahim, (1995), **Kaf-zâde Fâ'izî, Hayatı Eserleri Sanatı- Tenkitli Divan Metni**, Doktora Tezi, Ege Üni. İzmir.
- Tanman, M. Baha, (1991), **Aziz Mahmûd Hüdâyî Külliyesi**, İslam Ansiklopedisi, C.4. s.340-343.
- Tatcı, Mustafa ve Yıldız, Musa, (2005), **Aziz Mahmûd Hüdâyî, Divân-ı İlâhiyât**, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- Tavukçu, Orhan Kemal, (2004), **Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin Edebî Kişiliği**, Üsküdar Sempozyumu I. C.2. 276-284.
- Tezeren, Ziver, (1987), **Aziz Mahmud Hüdâyî**, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Uludağ, Süleyman, (2005), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ünal, Mehmet, (2012), **Tasavvuf Tarihi İçinde Celvetilik**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos, Sayı:26, ss.91-104.
- Yılmaz, Hasan Kamil, (1991), **Aziz Mahmûd Hüdâyî**, İslam Ansiklopedisi, C.4. s.338-340.
- (1999), **Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı**, İstanbul: Erkam Yayınları.